

IRODALOMTÖRTÉNETI
KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI

SZILÁDY ÁRON

A BIZOTTSÁG ELŐADÓJA

*

TIZENÖTÖDIK ÉVFOLYAM

HARMADIK FÜZET.

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

1905

**Mathematikai és Természettudományi
Értesítő.** XXIII. kötet. A M. Tud. Akadémia III. osztályának
folyóirata. Szerkeszti König Gyula osztálytitkár.

A »Mathematikai és Természettudományi Értesítő« a M. Tud. Akadémia III. osztályának folyóirata, melyben az ülésein részletesen bemutatott vagy csak röviden bejelentett tudományos munkálatokat teszi közzé, föltéve, hogy a követelményeknek megfelelnek. Az Értesítőben csak oly közlemények foglalhatnak helyet, melyek az illető szaktudomány művelésében az elért eredmények vagy a használt módszerek tekintetében haladást jeleznek és irodalmi szempontból is kellő gondal készültek. Terjedelem tekintetében az Akadémia rövid és szabatos fogalmazást kíván, melyben a dolgozat tudományos tartalmának megértésére szükséges részletek kellően kidomborodnak. Az Értesítő évi öt füzetben jelenik meg; a füzetek megjelenési határideje február, április, június, október és december hónapoknak mindenkor utolsó napja. Előfizetési ára egy-egy kötetnek 10 kor.

Nyelvtudományi Közlemények. XXXV. kötet.
A Magyar Tudományos Akadémia nyelvtudományi bizottságának megbízásából szerkeszti Szinnyei József.

A tágabb értelemben vett magyar nyelvtudományt öleli fel, melynek feladata: a magyarral hason alkotású altáji nyelveket behatóan tanulmányozni s tudományosan feldolgozni, kiváló tekintettel arra, hogy a magyar nyelv tényeinek felderítésére vagyis tudományos megfejtésére szolgáljanak. Más, bár nem hason alkotású nyelveknek, a melyek a magyarral történelmileg érintkeztek, reá gyakorolt hatását feltüntetni. Megjelenik negyedévenként, még pedig márczius, június, szeptember és december elsején. Az egész évfolyam legalább harmincz ívből áll s előfizetési ára 6 kor.

Megrendelhetők

a M. Tud. Akadémia könyvkiadó-hivatalában

Budapesten, V. kerület, Akadémia-utca 2. szám.

A BATTYÁNY-CODEXRŐL.

(Második közlemény.)

Mennyire fordíthatta ama »föllengős szavak«-at protestáns ember is, mutatja Luther két énekének az a fordítása, mely Joh. Godofr. Petschelius selmeczi magyar gyűjteményében¹ olvasható. A Veni redemptor-tól fordított »Nun komm der Heyden Heiland«-nak egyik vers-szaka azt mondja:

Virgo haec est uterum
Ferens, at castissimum.²

A »Vom Himmel hoch da komm ich her« szerint:

Est vobis natus hodie
Ex casta infans virgine.³

Máriának ezt a tiszta szűzességét, ezt a szeplőtelen fogánást el kellett fogadnia mindenkinek, a ki a biblia alapján állott, katolikusnak és protestánsnak egyaránt. Hogy Máriának hite, alázatos-sága, engedelmissége követésre méltó, arról még a haragos Melius is emlékezik, és a protestáns cantionálékban folyvást szó van a »szeplőtelen szűz«-ről, a »tiszta« és »szép szűz«-ről, a »nemes virág«-ról, »kinek neve Mária, ur Jézusnak szent anyja«,⁴ a nélkül, hogy bárki megbotránkoznék rajta. A »szeplőtelen«, a »tiszta« a XVI. században még nem tesz annyit, hogy egyáltalán minden bűn, vagyis »eredendő bűn nélkül való«. Ezt Máriáról nemcsak a protestantizmus nem hitte, hanem még a katolikus egyházban is sokan ellenezték, s mint pusztá vélekedést a tudósoknak igen tekin-

¹ Joh. God. Petscheli Schemnitzio-Ungari Cantor Christianus i. e. Cantica Sacra. Solisbaci 1754. Pag. 99. és 140.

² Az eredetiben: Der Jungfrau Leib schwanger ward | doch bleibt Keuschheit rein bewahrt.

³ Euch ist ein Kindlein heut gebohrn | von einer Jungfrau ausserkohrn.

⁴ V. ö. Szegedi G. ÉK. 87., 89., 92., 93., 95., 98. ll.

télyes része már a középkorban is alap nélkül valónak tanította. Látni való, a Volftól fölvetett jelenség nem alkalmas rá, hogy ama hymnus-fordítások miatta a középkor számlájára kerüljenek. Mi több, a vizsgálódásnak számba kell vennie, hogy a megmaradt középkori codexek csak kis részét ismerik ama daraboknak, melyeknek fordításai a protestáns graduálokban, köztük a Batthyány-codexben található¹ és ezeket is eltérő szövegekkel; holott régibb bevett szövegeknek szintén alig van némi nyoma. Nem lehet fölteni, hogy e szövegek, ha léteztek, úgyszólván nyomtalanul eltűnhettek volna és legalább egy részük a későbbi katolikus gyűjtemények »régi ének«-einek számát, a közös, katolikus-protestáns hymnusok tőkéjét nem gyarapítaná. Azonban legfőlebb egy darab, a CC.-ban is »régi ének«-ül előforduló »Fénylik az nap fényességgel« sorozható ebbe a rovatba, ez a nagy lendülettel kezdődő verszet, a melynek termékenyítő hatása több régi katolikus éneken meglátszik, s bővüléseit és részben sajátos elbeszélő jellegét épp úgy lehet a régiség s a nép alakító munkájának, mint protestáns eredetnek tulajdonítani. Szó sincs róla, a graduál nem készült egyetlen forrásból és nem egy ember munkájának gyümölcse, mint ilyen aligha iktatna be egy-egy hymnusnak olyan változatait, a minő a Jesu nostra redemptio, a Lucis creator optime és a Corde natus két-két variánsa, melyek az ünnepeköröknek is teljesen más-más részeibe kerültek. A gyűjtemény szerkesztőjének van több-kevesebb kész szövege, és nem lehetetlen, hogy azoknak egy része ma már elveszett középkori forrásokból származik; de ez a szám bizonyára csekély, s a fordítások legnagyobb részét a reformátorok buzgóságának kell tulajdonítani. Tényleg a protestáns hagyomány új fordításokról és protestáns fordítókról beszél s az irodalomtörténetnek semmi oka sincs, hogy legalább általánosságban el ne fogadja tudósítását. »Az melyeket noha az mi boldog eleink, az pápistaságból való kijövetelek után, az mint egy elsőben olyan hirtelenséggel, az evangeliumi vallásnak együgyű szelidségéhez képest, az reformatióknak első üszögében lehetett, az deákiból magyarra elég illendőképpen fordítottanak«, írja Geleji Katona István;² magok a fordítások pedig rávallanak, hogy több kézből kerültek, s kidolgozásukban helyen-

¹ Ezek: a Te deum, Conditor alme, Veni redemptor gentium, A solis ortus, Vexilla regis, Ad coenam agni, Verbum supernum, Veni creator spiritus, Ex more docti mystico, Pange lingua (Audi benigne conditor, Christe qui lux es). — Hiányoznak: Corde natus, Hostis Herodes impie, Deus creator omnium, Dies absoluti, Magno salutis gaudio, Aurora lucis, Chorus novae Jerusalem, Jesu nostra redemptio, Vita sanctorum, Festum nunc celebre, O lux beata trinitas, Lucis creator, Immense coeli, Telluris ingens, Coeli deus sanctissime, Magnae deus potentiae, Plasmator hominis, Jam lucis orto, Nunc sancte, Rector potens, Rerum deus, Nox et tenebrae, O pater sancte, Jam ter quaternis, Jesu quadragenariae, Hymnum dicamus domino, Gloria, laus et honor, stb.

² Az öreg Graduál aj. lev. V. ö. az 1602. évi Gönczi-féle halotti énekes előszavában Szilvás Ujfalvi tudósításával, hogy Kálmáncsehi Sánta Márton »a reggeli énekléseket, melyeket primáknak hívnak, magyarra fordította a psalmokkal egyetemben«.

ként megvillan az új idők szelleme. Luther egészen »átköltötte« a XLVI. zsoltárt és — egyebek közt — Huss János himnusát, a »Jesus Christus nostra salust«-t: a magyar fordító sem mind és mindig ragaszkodik eredetijéhez, s az ének gyakran változott arculattal, sőt akárhányszor mint egészen új, eredeti alkotás kél kezéből szárnyára. Annyi bizonyos, hogy a protestáns hymnarium az anyag feldolgozása tekintetében meglehetősen változatos és a Batthyány-codex egyaránt tartalmaz többé-kevésbé hű fordításokat, parafrázisokat, oly darabokkal együtt, melyeken kisebb-nagyobb mértékben meglátszik a változtató, sőt az önállóan alakító erőnek hatása.

V.

FORDÍTÁSOK.

1.

Verbum supernum prodiens.

(Ambr.)

<p>1. Verbum supernum prodiens
A patre olim exiens,
Qui natus orbi subvenis
Cursu declivi temporis:</p> <p>2. Illumina nunc pectora,
Tuoque amore concrema,
Audito ut praeconio
Sint pulsa tandem lubrica,</p> <p>3. Iudexque cum post veneris
Rimari facta pectoris,
Reddens vicem pro abditis
Iustisque regnum pro bonis:</p> <p>4. Non demum artemur malis
Pro qualitate criminis,
Sed cum beatis compotes
Simus perennes coelibes.</p> | <p>1. Atya Istennek ígéje,
Örök Atyátul ki jövél,
Ki ez világra születél
Idő utolsó részében.</p> <p>2. Világosíts meg szívünket,
És szent Lélekkel crósíts,
Hallvan az te szent ígédet,
Távul legyenek bűneink.</p> <p>3. Hogy mikor eljősz ítélni,
Minden szű titkait kivenni,
Adván minden jót az jóknak,
Az gonoszoknak gyötrelmet.</p> <p>4. Akkor az mi bűneinkért
Ne vess el szent szíved elől,
De minket az igazakkal
Részesíts örök étellel.</p> |
|--|---|

2.

Conditor alme syderum.

(Ambr.)

<p>1. Conditor alme syderum,
Aeterna lux credentium,
Christe, redemptor omnium,
Exaudi preces supplicum.</p> | <p>1. Csillagoknak teremtője
És híveknek fényessége,
Krisztus, mi édes megváltónk,
Kérünk, könyörülj mi rajtunk.</p> |
|--|--|

<p>2. Qui condolens interitu
Mortis perire seculum,
Salvasti mundum langvidum,
Donans reis remedium.</p>	<p>2. Ki mirajtunk könyörülvén
És veszedelmünket nézvén,
Idvezítéd ez világot,
Adván neki oltalmadat.</p>
<p>3. Vergente mundi vespere,
Uti sponsus de thalamo,
Egressus honestissima
Virginis matris clausula.</p>	<p>3. Ez világnak vége felé¹
Irgalmasan jövéél elő
Dicsőséges Szentlélektől
Az nemes szűznek méhében.</p>
<p>4. Cuius forti potentiae
Genu curvantur omnia:
Coelestia, terrestria,
Fatentur nutu subdita:</p>	<p>4. Kinek hatalmasságának
Minden térdek meghajolnak,
Mennyeiek és földiek,
Vallván ő engedelmeiket.</p>
<p>5. Occasum sol custodiens,
Luna pallorem retinens,
Candor in astris relucens
Certos observat limites.</p>	<p>5. Az nap felkel és elnyugszik,
Az hold szépen világoskodik,
Az csillagok is fénylenek,
És utokból ki nem térnek.</p>
<p>6. Te deprecamur hacie
Venture iudex seculi,
Conserva nos in tempore
Hostis a telo perfidi.</p>	<p>6. Téged kérünk, mi megváltónk,
Mi urunk és mi életünk,
Oltalmazz minket esettől
És ördögi csalárdságtul.</p>
<p>7. Laus, honor, virtus, gloria
Deo patri cum filio,
Sancto simul paraclito
In sempiterna secula.</p>	<p>7. Dicsőség legyen Atyának,
Velen öszve ő fiának,
Szentlélekvel egyetemben
Mindenkor és mindörökké.²</p>

3.

Corde natus ex parentis.

(Prudentius.)

<p>1. Corde natus ex parentis
Ante mundi exordium,
Alpha et o cognominatus
Ipse fons et clausula
Omnium quae sunt, fuerunt,
Quaeque post futura sunt
Seculorum seculis.</p> | <p>2. O beatus partus ille,
Virgo cum puerpera
Aedidit nostram salutem
Foeta sancto spiritu,
Et puer redemptor orbis
Os sacratum protulit:
Seculorum seculis.</p> |
|---|---|

¹ V. ö. Judocus Clichtoveus, *Elucidatorium ecclesiasticum*, Basileae, 1519. fol. 15. »Dicitur autem venisse Christus... cum propinquaret... mundi vespere. Nam expletis iam quinque mundi aetatibus, in sexta venit eius aetate, quae ad finem usque seculi porrigetur.«

² Bath. 14—15. l.

3. Psallat altitudo coeli,
Psallant omnes angeli,
Quicquid est virtutis usquam,
Psallat in laudem Dei,
Nulla lingvarum silescat,
Vox et omnis consonet
Seculorum seculis.
4. Ecce quem vates vetustis
Concinebant seculis,
Quem prophetarum fideles
Paginae sponponderant:
Emicat promissus olim —
Cuncta collaudent eum
Seculorum seculis.
1. Az Atyának országából
Ez világra Isten jöve,
Nevezteték örök Istennek,
Idvességnek kútfejének,
Mindeneknek, kik voltak,
És kik lesznek örökké.
2. Bódogságos születés lőn,
Mikor Jézus ez világra
Születék idvességünkre,
Fogantatván Szentlélektől,
Atya Isten haragjának
Engesztelője örökké.
3. Ennek azért énekeljünk,
Ezt dicsérje föld és az menny,
Ezt dicsérjék minden nyelvek
És minden hatalmasságok;
Nagy felszóval magasztaljuk
Az Uristent örökké.
1. Atyaistentől születék
Ez világnak kezdeti előtt,
Elsőnek és utolsóknak mondatik,
Ő kezdése és vége
Az mik vadnak és voltak
És jövőben lesznek
Mind örökkön örökké.
5. Te senes et te iuventus,
Parvulorum te chorus,
Turba matrum, virginumque,
Simplices puellulae
Voce concordés pudicis
Perstreant concentibus
Seculorum seculis.
6. Tibi Christe sit cum Patre
Hagioque pneumatí
Hymnus, melos, laus perennis,
Gratiarum actio,
Honor, virtus, victoria,
Regnum aeternaliter
Seculorum seculis.
4. Mert ím eljött az úr Jézus,
Kirái régen az próféták
Jövendőket mondottanak,
Moizesnek ő törvénye
Áldozatval megjelente,
Kit dicsérjünk örökké.
5. Téged mindenféle népek,
Vének, ifjak és gyermekek,
És minden tisztbeli népek
Egyenlő szóval vallanak
Nagy örömmel és nagy vígan
Dicsérnek mind örökké.
6. Neked Krisztus szent Atyáddal,
Vígasztaló Szentlélekkel,
Mindenható egy Istennel
Legyen örökké dicsőség,
Hálaadás, birodalom
És országlás örökké.
Ugy légyen¹
2. Ó bódogságos szülés ez,
Hogy ezt az szűz nekünk
Az mi idvességünkre
Az Szentlélek istentől,
És az gyermek lőn váltságunk,
Mint megmondták az próféták,
Mind örökkön örökké.

¹ Bath. 17—19.

<p>3. Énekeljen az mennyország,
Örüljenek az angyalok
És minden hatalmasságok;
Az Isten dicséretire
Minden nyelveknek szózati
Dicséretet mondjanak
Mind örökkön örökké.</p>	<p>5. Téged vének és gyermekek,
Atyák, anyák és szép szüzek
Egyenlő szóval és akarattal
Mindenkoron dicsérjenek;
Benned bíznak és szeretnek,
Neked hálát adnak
Mind örökkön örökké.</p>
<p>4. Ime az ki az Atyának (!)
Régen megígértetett volt,
Kit az próféták megírtak volt,
Mennyországból leszállott.
Minden állatok ő neki
Dicséretet tegyenek
Mind örökkön örökké.</p>	<p>6. Neked áldott Jézus Krisztus
Az Atya-uristennel
És szentlélekkel egyetemben
Legyen nagy dicséret,
Tisztesség és nagy dicsőség,
Hatalmas győzelem
Mind örökkön örökké.¹</p>

4.

Veni redemptor gentium.

(Ambr.)

<p>1. Veni redemptor gentium,
Ostende partum virginis,
Miretur omne seculum:
Talis decet partus deum.</p>	<p>1. Jövel népeknek megváltója,
Mutasd meg szűznek születését,
Kin ez világ csudálkozik,
Hogy szűztől isten születik.</p>
<p>2. Non ex virili semine,
Sed mystico spiramine
Verbum dei factum est caro,
Fructusque ventris floruit.</p>	<p>2. De nem férfiúi magból,
Hanem Szentlélek istentől
Az Ige testben öltözék,
Szűznek méhe megvirágzék.</p>
<p>3. Alvus tumescit virginis,
Claustra pudoris permanent,
Vexilla virtutum micant:
Versatur in templo deus.</p>	<p>3. Szűznek méhe nevedekék,
Szűzessége megtartaték,
Tisztaságban építették,
Istent méhében viselé.</p>
<p>4. Procedens de thalamo suo:
Pudoris aula regia
Geminae gigas substantiae,
Alacris ut currat viam.</p>	<p>4. Származék ágyas házából,
Az szép szűznek sz. méhéből
Bizony isten, bizony ember, —
Útra mihozzánk erede.</p>
<p>5. Egressus eius a patre,
Regressus eius ad patrem,
Excursus usque ad inferos,
Recursus ad sedem dei.</p>	<p>5. Szent atyjától földre jöve,
Pokolra szálla, meggyőzé,
Szent atyjához emelteték,
Isten székiiben ültetteté.</p>

¹ Bath. 150—152. 1.

6. Aequalis aeterno patri
Carnis trophaeo accingere,
Infirma nostri corporis
Virtute firmans perpeti.	6. Atyaistennek szent fia,
Ki felöltözél az testben,
Mi testünknek gyarlóságát
Hatalmaddal erősíts meg!
7. Praesepe iam fulget tuum,
Lumenque nox spirat novum,
Quod nulla nox interpolet:
Fideque iugi luceat.	7. Az te jászlod immár fénylik,
Uj világ éjjel tündöklök,
Kit setétség el nem fedezhet,
Mert hittel örökké fénylik.
8. Gloria tibi domine etc.	8. Dicsőség neked Uristen, stb. ¹

5.

A solis ortus cardine.

(Sedulius.)

1. A solis ortus cardine
Ad usque terrae limitem
Christum canamus principem
Natum Maria virgine.	5. Enixa est puerpera,
Quem Gabriel praedixerat,
Quem matris alvo gestiens
Clausus Ioannes senserat.
2. Beatus auctor seculi
Servile corpus induit,
Ut carne carnem liberans,
Ne perderet, quos condidit.	6. Foeni iacere pertulit,
Praesepe non abhorruit,
Parvoque lacte pastus est,
Per quem nec ales esurit.
3. Castae parentis viscera
Coelestis intrat gratia,
Venter puellae baiulat
Secreta, quae non noverat.	7. Gaudet chorus coelestium,
Et angeli canunt Deo,
Palamque fit pastoribus
Pastor, creator omnium.
4. Domus pudici pectoris
Templum repente fit dei;
Intacta nesciens virum
Verbo concepit filium.	8. Gloria tibi domine etc.
-
1. Teljes ez széles világon,
Mind az földnek határáig
Az Jézus Krisztust hirdessük,
Szülöttet szűz Máriától.	3. Az tiszta szűznek méhében
Mennyei ajándék bemene,
És az szűz leány visele,
Kit az előtt nem ismere.
2. Ez világnak teremtője
Emberi testet reá vón,
Hogy testet testtel váltana,
Ne vesztené teremtését.	4. Szűznek tiszta méhe háza
Gyorsan Isten hajléka lón,
És szeplőtelen fogadá
Istennek elrejtett titkát.

¹ Bath. 19—20. Az 1642-iki lőcsei ÉKben is.

<p>5. Ime szűlé az szűz leány,
Kit Gábrriel meghirdete,
Kit ő anyjának méhében
János örülvén ismere.</p> <p>6. Szénán akara fekünni,
És az jászlot nem utalá,
És kicsiny tejjel tártaték,
Ki anyját megelégité.</p> | <p>7. Örül mennybeli sokaság,
Az angyalok énekelnek,
Megjelenék pásztoroknak
Mi pásztorunk és teremtőnk.</p> <p>8. Dicsőség, Urunk, teneked stb.¹</p> |
|---|--|
-
<p>1. Naptamáadástul fogva
Mind az földnek határaiglan
Krisztus urunkat dícsérjük,
Ki született szűz Máriátul.</p> <p>2. Ez világnak teremője
Szolgai testben öltözék,
Hogy testet testvel váltana,
Ne vesznénk el halál mia.</p> <p>3. És tiszta szűznek méhében
Istennek lelke beszálta;
Szűznek méhében lakozék
Istennek eltitkolt fia.</p> <p>4. Tiszta szűznek ő hajléka
Lón Uristennek temploma,
És férfúú mag nélkül
Istennek fogadá fiát.</p> | <p>5. Szűlé ez szűz e világra,
Kit Gábrriel mondott vala,
Kit még anyjának méhében
Szent János megesmert vala.</p> <p>6. Szénán fekvék az Jézus,
És az jászlot nem utalá;
Ki kevés tejjel él vala,
Ki ad mindennek életet.</p> <p>7. Mennyeiek mind örülnek,
Az angyalok énekelnek,
Pásztoroknak ők hirdetik,
Hogy született az idvesség.</p> <p>8. Dicsőség legyen Atyának stb.²</p> |
|---|--|

6.

Hostis Herodes impie.

(Sedulius.)

<p>1. Hostis Herodes impie
Christum venire quid times?
Non eripit mortalia,
Qui regna dat coelestia.</p> <p>2. Ibant magi, quam viderant,
Stellam sequentes praeiviam;
Lumen requirunt lumine,
Deum fatentur munere.</p> | <p>1. Gonosz, kegyetlen Heródes,
Mít félsz született Krisztustól?
Nem veszen el múlandókat,
Ki ad örökkévalókat.</p> <p>2. Mennek az bölcsek, kit látnak,
Vezércsillagot követvén,
Világot keresnek világgal,
Jézust tisztelik ajándékokkal.</p> |
|--|--|

¹ Bathh. 23—25. l.² Bathh. 26—27. l.

3. Lavacra puri gurgitis
Coelestis agnus attigit,
Peccata quae non detulit,
Nos ablundo sustulit.	3. Az keresztségnek vízében,
Mennyei bárány, erejével
Bűnünket Krisztus elmosá,
És atyjának bemutatá.
4. Novum genus potentiae;
Aquaе rubescunt hydriae,
Vinumque iussa fundere
Mutavit unda originem.	4. Első csudája Urunknak
Ez nap hatalmát jelenté,
Az Cana lakodalmában
Az vizet borrá változtatá.
5. Gloria tibi domine,
Qui apparuisti hodie
Cum patre et s. spiritu,
In sempiterna secula.	5. Dicsőség neked, Uristen,
Ki ez napon magod jelentéd,
Szentháromságban mutatád,
Kiben élsz most és örökké. ¹

7.

Deus creator omnium.

(Ambr.)

1. Deus creator omnium,
Polique rector vestiens
Diem decoro lumine,
Noctem soporis gratia,	1. Teremtő Atyaúristen,
Ki nappal világosítasz
És az éjjelt setétíted,
Nyugodalomnak okáért,
2. Artus solutos ut quies
Reddat laboris usui,
Mentesque fessas allevet,
Luctusque solvat anxios:	2. Testünk nyugodván dologtul,
És fáradt elménk viduljon,
Hogy minden gonosz bánattul
Általad megszabaduljon.
3. Grates peracto iam die,
Et noctis exortu preces
Votis (reos ut adiuves)
Hymnum canentes solvimus.	3. Hálákot adunk tenedek,
Mind estve, reggel könyörgünk,
Hogy bűneinket bocsásd meg.
Kikkkel tégedet ingerlünk.
4. Te cordis ima concinant,
Te vox canora concrepet,
Te diligit castus amor,
Te mens adoret sobria,	4. Tégedet szívből dicsérünk
És nagy felszóval tisztelünk,
Teljes hitünkéből szeretünk
És víg elmével imádunk.
5. Ut cum profunda clauserit
Diem caligo noctium,	

¹ Bath. 27—29. l. — A jelen hymnus tulajdonképpen egy hosszú (1—23 vsz.) éneknek a töredéke, melynek 1—7. vszaka egyszersmind a főtebbi (*A solis ortus cardine*) darabnak 1—7. vszaka; míg a »Hostis Herodes« 1—4. vszaka ugyanannak a 8., 9., 11. és 13. strophája. Az 5. vszak, a doxologia nem Seduliusé, hanem az egyház függesztette hozzá, mely az említett négy strophát az epiphania ünnepére foglalta le.

- Fides tenebras nesciat,
Et nox fidei luceat.
6. Dormire mentem ne sinas,
Dormire culpa noverit,
Castos fides refrigerans,
Somni vaporem temperet.
7. Exuta sensu lubrico
Te cordis alta somnient,
Ne hostis invidi dolo
Pavor quietos suscitet.
8. Christum rogemus et patrem,
Christi, patrisque spiritum,
Unum potens per omnia
Fove precantes trinitas.
5. Gonosz tévelygés minálunk
És hitelenség ne legyen
[De igaz hitből tégedet
Minden időben tiszteljük.
Kérünk Uristen tégedet
Az mi Urunkért Krisztusért,
Hogy légy irgalmas minekünk,
Adjad Szentlélek ajándékát.]¹

8.

Ex more docti mystico.

1. Ex more docti mystico
Servemus hoc ieiunium
Deno dierum circulo
Ducto quater notissimo.
2. Lex et prophetae primitus
Hoc protulerunt, postmodum
Christus sacravit, omnium
Rex atque factor temporum.
3. Utamur ergo parcius
Verbis, cibis et potibus,
Somno, iocis, et arctius
Perstemus in custodia.
4. Vitemus autem pessima,
Quae subruunt mentes vagas,
Nullumque demus callido
Hosti locum tyrannidis.
5. Dicamus omnes cernui,
Clanemus atque singuli,
Ploremus ante iudicem,
Flectamus iram vindicem.
1. [Dicsérjük mindnyajan az Ur-
És szolgáljuk ő irgalmát, [istent,
Hálákat adván ő neki
Hozzánk való jövöltáról.]
2. Mind az törvény és az próféták
Ezt jelenték ők régenten, [günk,
Hogy az Krisztus mi idvessé-
Mi királyunk és vezérünk.
3. Élünk azért mértékletesen,
Beszédünkben, ételünkben,
Italunkban és álmunkban
Maradjunk lelki őrizetben.
4. Távoztassunk el minden gonoszt,
Ki megöli mi lelkünket,
És ne adjunk mi semmi helyt
Ördögi kegyetlenségnek.
5. Mi mindnyájan könyörögjünk
És mindnyájan felkiáltunk,
Sírjunk az Krisztus bíró előtt,
Engeszteljük nagy haragját.

¹ Bath. 29—30. 1.

<p>6. Nostris malis offendimus
Tuam, deus, clementiam:
Effunde nobis desuper
Remissor indulgentiam.</p>	<p>6. Nagy bűneinkvel megbántottuk,
Uram Isten, te felséged:
Adjad nekünk mennyországból
Bűneinknek bocsánatját.</p>
<p>7. Memento, quod sumus tui,
Liat caduci, plasmatis;
Ne des honorem nominis
Tui (precamur) alteri.</p>	<p>7. Emlékezzél meg Uristen,
Hogy te teremtésid vagyunk;
Ne adjad nevednek tisztességét,
Kérünk, teremtett állatnak.</p>
<p>8. Laxa malum, quod gessimus,
Auge bonum, quod poscimus,
Placere quo tandem tibi
Possimus hic et perpetim.</p>	<p>8. Bocsásd meg mi bűneinket,
Adjad az jót, melyet kérünk,
Melyért kellünk mi teneked
Mind örökkön és örökké.¹</p>

9.

Chorus novae Jerusalem.

(S. Fulbertus Carnotensis.)

<p>1. Chorus novae Hierusalem
Nova meli dulcedine
Promat, colens cum sobriis
Paschale festum gaudiis,</p>	<p>1. Keresztyéneknek serege
Dicsérje husvét innepét,
Esztenőnként énekelvén,
Nagy felszóval vigadozván,</p>
<p>2. Quo Christus invictus leo
Dracone surgens obruto,
Dum voce viva personat,
A morte functos excitat.</p>	<p>2. Hogy az úr Jézus Krisztus, ki
Mondatik győzhetetlen oroszlán-
Az nagsáránt, az ördögöt [nak,
Feltámadván megrontá.
Kinek az ő nagy hatalma
Megtetszik ítélet napján,
Mikoron egy ő szavával
Az megholtakat felköiti.</p>
<p>3. Quam devorarat improbus
Praedam refudit tartarus;
Captivitate libera
Jesum sequuntur agmina.</p>	<p>3. Pokolnak kegyetlen torka
Az mely foglyokat elnyelt vala,
Krisztus halála megváltá
És ezek ötét követik.</p>
<p>4. Triumphat ille splendide,
Et dignus amplitudine:
Soli, polique patriam
Unam facit rempublicam.</p>	<p>4. Uralkodik most az Krisztus
Nagy dicsőséges hatalomba;
Földet, mennyet egygyé tevén
Szerez híveknek lakodalmat.</p>

¹ Bathh. 49—51. 1.

<p>5. Ipsum canendo supplices
Regem precemur milites,
Ut in suo clarissimo
Nos ordinet palatio.</p>	<p>5. Őtet mindnyájan dicsérjük
Ugy mint hatalmas királyunkat,
Kérjük őtet, hogy minket is
Az ő országába felvigyen.</p>
<p>6. Per secla metae nescia
Patri supremo gloria,
Honorque sit cum filio,
Et spiritu praelito.</p>	<p>6. Örökké való időben
Dicsőség legyen Istennek,
Ő szent fiának tisztesség
Szentlélek Istenvel egyetemben.¹</p>

10.

Vita sanctorum.

1. Vita sanctorum, decus angelorum,
Vita cunctorum pariter piorum,
Christe, qui mortis moriens ministrum
Exuperasti :
2. Tu tuo laetos famulos trophaeo
Nunc in his serva placidis diebus,
In quibus sacrum celebratur omnem
Pascha per orbem,
3. Pascha, quo victor rediens ab imo,
Atque cum multis aliis resurgens
Ipse susceptam super alta carnem
Astra levasti.
4. Nunc in excelsis dominus refulgens,
Et supra coelos deus elevatus
Inde venturus homo iudicatus
Denuo iudex.
5. Corda tu sursum modo nostra tolle,
Quo patri dexter resides in alto,
Ne resurgentes facias in ima
Praecipitari.
6. Hoc pater tecum, hoc idem sacratus
Praestet amborum, pie Christe, flatus,
Cum quibus regnas deus unus omni
Jugiter aevo.

¹ Batth. 70—71. l.

1. Szenteknek te vagy, Krisztus, ékessége
És minden keresztyéneknek ótalma,
Ki az kegyetlen ördögöt meggyőzéd
Halált szenvedvén.
2. Te nagy örömmel minden szolgálodat
Mostan megtartsad ez innepnapokon,
Hogy mindenkoron nagy győzedelmedet
Ők tisztelhessék.
3. Ez az husvétnek győzedelmes napja,
Mikoron Krisztus az halált meggyőzé
És feltámadván tulajdon testét
Mennyekben felvívé.
4. Mostan mint egy úr magos mennyországban
Nagy dicsőséggel Krisztus uralkodik
És eljövendő igazán ítélni
Mind ez világot.
5. Kérünk tégedet, kegyes Atyaisten,
Ki vagy mennyégben, lakozol (?) szívünkben,
Hogy feltámadván az utolsó napon
El ne kárhozzunk.
6. Ezt megengedje az Atya-uristen
És egyetemben Szentlélek-uristen,
Kikkel az Krisztus mostan uralkodik
Minden időben.¹

11.

Festum nunc celebre.

(Rabanus Maurus.)

1. Festum nunc celebre, magnaue gaudia
Compellunt animos carmina promere,
Cum Christus solium scandit ad arduum
Coelorum pius arbiter.
2. Conscendit iubilans laetus ad aethera,
Sanctorum populus praedicat inclytum,
Concinit pariter angelicus chorus
Victoris boni gloriam.

¹ Bathh. 76—78. I. V. ö. az 1642-iki lőcsei ék. 147. I.

3. Qui scandens superos vincula vinxerat,
Donans terrigenis munera plurima,
Districtus rediens arbiter omnium,
Qui mitis modo transiit.
4. Oramus domine conditor inclyte,
Devotos famulos respice, protege,
Ne nos livor edax daemonis obruat,
Demergat vel in inferos.
5. Ut cum flammivoma nube reverteris
Occulta hominum pandere iudicans,
Ne des supplicia horrida noxiis,
Sed iustis bona praemia.
6. Praesta hoc genitor optime maxime,
Et tu, nate Dei, et bone spiritus,
Regnans perpetuo fulgida trinitas
Per cuncta pie secula.

-
1. Mostani ékes innep-nap és lelki nagy örömek
Indítják elménket jeles éneklésekre,
Mert íme az Krisztus felméne székiben,
Mennyeknek kegyes királya.
 2. Felméne nagy örömmel, vigadván, az mennyégben,
Szenteknek serege hirdeti jó voltát,
Angyali karok éneklük az égben győzőnek
Nagy dicsőségét.
 3. Ki menván a mennyégbe, poklot ő megköté,
Adván mind az földieknek sok ajándékokat:
Dicsőült testben jó el minket ítélni,
Ki kegyességgel felmene.
 4. Könyörgünk teneked nemes teremő istenünk,
Áhítatos szolgáidat hogy te megoltalmazad,
Hogy az megdühödött pokolbeli ördög
Minket pokolra ne vigyen.
 5. Hogy mikor fényes ködben megtérsz az ítéltre
Eltitkolt bűneinket igazán ítélni,
Ne adj rettenetes kínokat az mi bűneinkért,
De igazaknak add érdemét.

6. Engedjed ezt nekünk örök mindenható Isten,
Oh te Atyaistennek fia és Szentlélek-isten,
Uralkodván egyembe dicső Szentháromság
Most és mind örökkön örökké.¹

12.

Veni creator spiritus.

(Rabanus Maurus.)

1. Veni creator spiritus,
Mentes tuorum visita,
Imple superna gratia,
Quae tu creasti pectora.	1. Jövel vigasztaló Szentlélek Isten
És az te híveidnek szíveket betöltsed
Te szent ajándékkal
Őket újítván.
2. Qui paraclitus diceris,
Donum dei altissimi,
Fons vivus, ignis, charitas
Et spiritalis unctio.	2. Ki vigasztalónak mondatol
És felséges Isten ajándokának,
Élő kút és tűz, szeretet
És nekünk lelki kenyerünk. (?)
3. Tu septiformis munere,
Dextrae dei tu digitus,
Tu rite promissum patris,
Sermone ditans guttura.	3. Hét ajándékúnak mondatol,
Az Istennek jobb keze ujjainak
És az ő ígéretinek,
Az te beszédeddel minket erősíts.
4. Accende lumen sensibus,
Infunde amorem cordibus,
Infirma nostri corporis
Virtute firmans perpeti.	4. Gerjessz fel minket,
Bocsáss minekünk szívünkben szeretetet,
És az mi testünknek erőtlent voltát
Megerősítsed.
5. Hostem repellas longius,
Pacemque dones protinus,
Ductore sic te praevio
Vitemus omne noxium.	5. Távoztasd el tőlünk ellenségünket
És adj békeséget,
Hogy az te vezérlésedből
Eltávoztathassunk minden bűnöket.
[Adj örömeket, [dékát,
Adjad szent malasztodnak jeles aján-
Ronts el minden háboruságot
És adj jó békeséget az mi lelkünknek.]
6. Per te sciamus da patrem,
Noscamus atque filium,
Te utriusque spiritum
Credamus omni tempore.	6. Adjad megismerünk az Atyaistent
És az Fiú Uristent,
Hogy téged mindkettőtől mi higyük
Származni minden időben.

¹ Batth. 79—82. 1.

7. Sit laus patri cum filio,
Sancto simul paraclito,
Nobisque mittat filius
Charisma sancti spiritus. | 7. Legyen dicséret Atyának és Fiúnak
És Szentlélek istennek,
Kinek az ő szent ajándékít
Minekünk elküldje az Fiú Uristen. ¹ |
|--|---|

13.

»Canticum SS. Ambrosii et Augustini.« Batth. 95—101.

14.

Iam lucis orto sydere.

(Ambros.)

1. Iam lucis orto sydere
Deum precemur supplices,
Ut in diurnis actibus
Nos servet a nocentibus.	1. Immáron az nap feljövén,
Könyörögjünk az Istennek,
Hogy mind az egész napon
Bűntől minket megőrizzen.
2. Lingvam refrenans temperet,
Ne litis horror insonet,
Visum forendo contegat,
Ne vanitates hauriat.	2. Nyelvünket megtartóztassa,
Bűnre hogy ne mozduljanak,
Szemeinket befedezze,
Gonoszságra ne nézzenek.
3. Sint pura cordis intima,
Absistat et vecordia,
Carnis terat superbiam
Potus, cibique parcitas,	3. Tiszták legyenek mi szíveink,
Gonosz bűnt be ne vegyenek,
Kevélységet megenyhítsen,
Ételt, italt mértékeljen,
4. Ut cum dies abscesserit,
Noctemque sors reduxerit,
Mundi per abstinentiam
Deo canamus gloriam.	4. Hogy mikor az nap elnyugoszik,
És az éj elközelítend,
Ez világon tiszták legyünk,
Dicsérjük az nagy Uristent.
5. De patri sit gloria,
Eiusque soli filio,
Cum spiritu paraclito
Et nunc et in perpetuum.	5. Dicséret legyen Atyának
És egyetlen egy fiának,
Szentlélekkel egyetemben
És mind örökkön örökké. ²

15.

Nunc sancte nobis spiritus.

(Ambrosius.)

1. Nunc sancte nobis spiritus
Unum patri cum filio, | 1. Immár mostan oh Szentlélek,
Egy Atyával és Fiúval, |
|--|--|

¹ Batth. 85—87. l. — ² Batth. 115—116. l.

Dignare promptus ingeri
Nostro refusus pectori.	Nagy vígan az mi szívünkben
Méltóztassál beszállani,
2. Os, lingua, mens, sensus, vigor
Confessionem personent,
Flammescat igne charitas,
Accendat ardor proximos.	2. Testvel lélekvel tégedet
Hogy mi szüntelen dicsérjünk;
Szeretet légyen mi bennünk
És mi felebarátinkban.
3. Praesta pater piissime,
Patrique compar unice
Cum spiritu paraclito
Et nunc et in perpetuum	3. Adjad ezt, kegyelmes Atya,
És mi atyánknak egy fia,
Az vigasztaló Szentlélekvel
Most és örökkön örökké. ¹

16.

Rector potens, verax deus.

(Ambrosius.)

1. Rector potens, verax deus,
Qui temperas rerum vices,
Splendore mane instruis,
Et ignibus meridiem:	1. Igaz bíró, nagy Uristen,
Ki állatokat elrendelsz,
Az reggelt megvilágosítod,
És az délt megmelegítod:
2. Extingue flammam litium,
Aufer calorem noxium,
Confer salutem corporum,
Veramque pacem cordium.	2. Oltss meg patvarkodóknak tüzét,
Vedd el bűneinknek terhét,
Adj egészséget ² minekünk
És adj lelki békességet. ³

17.

Rerum deus tenax vigor.

(Ambrosius.)

1. Rerum deus tenax vigor,
Immotus in te permanens
Lucis diurnae tempora
Successibus determinans:	1. Állatoknak megtartója,
Állhatatos vagy Uristen
Az napvilágnak idejét
Változásokkal végezvén.
2. Largire clarum vespere,
Quo vita nusquam decidat,
Sed praemium mortis sacrae
Perennis instet gloria.	2. Adj minekünk oly estvelet,
Kiben mi el ne kárhozzunk,
De az halálnak jutalma
Legyen örök bódogság. ⁴

¹ Batth. 116—117. l.² A NyT. olvasása szerint: »egé/feget,« a mi valószínűleg hiba.³ Batth. 117. l.⁴ Batth. 118. l.

18.

O pater sancte.

1. O pater sancte, mitis atque pie,
O Jesu Christe, fili venerande,
Paracleteque spiritus et alme,
Deus aeterne!	3. Serviunt tibi cuncta, quae creasti,
Te tuae cunctae laudant creaturae,
Nos quoque tibi psallimus devoti:
Tu nos exaudi.
2. Trinitas sancta, unitasque firma,
Deitas vera, bonitas immensa,
Lux angelorum, salus orphanorum,
Spesque cunctorum.	4. Gloria tibi, omnipotens deus,
Trinus et unus, magnus et excelsus,
Te decet hymnus, honor, laus
et decus
Omne in aevum.

1. Oh mi szent Atyánk, kegyes és kegyelmes,
Oh Jézus Krisztus, tisztelendő Fiu,
Vigasztaló, éltető Szentlélek,
Egy örök Isten!
2. Te szent háromság és erős egyesség,
Bizony Istenség és felséges jószág,
Angyaloknak világa, árváknak idvessége,
Mindeneknek reménye,
3. Neked szolgálnak, kiket teremtettél,
Téged dicsérnek teremtett állatid,
Mi és teneked dicséretet mondunk,
Hallgass meg minket.
4. Dicséret neked, mindenható Isten,
Személyben három és állapotban egy,
Csak téged illet dicséret és tisztesség
Most és örökké.¹

19.

Lucis creator optime.

(Gregorius.)

1. Lucis creator optime,
Lucem dierum proferens,
Primordiis lucis novae
Mundi parans originem. | 1. Világnak nemes teremtője,
Napnak világát előhozod,
Szerzél eredetet ez világnak
Világosságnak kezdetiből. |
|---|---|

¹ Bathh. 135—136. 1.

<p>2. Qui mane iunctum vesperi
Diem vocari praecipis:
Tetrum chaos illabitur,
Audi preces cum fletibus,</p>	<p>2. Ki reggelt estvéhez hozod,
Nagy setéség eltávoztván
Napot parancsolsz előjönni:
Hallgasd meg könyörgésünket,</p>
<p>3. Ne mens gravata crimine
Vitae sit exul munere
Dum nil perenne cogitat,
Seseque culpae illigat;</p>	<p>3. Bűnnel mi lelkünk ne ferteztessék,
Örök élettől ne fosztassék,
Mikor semmi jót nem tehet,
Magát bűnben köteleztvén;</p>
<p>4. Coelorum pulset intimum,
Vitale tollat praemium,
Vitemus omne noxium,
Purgemus omne pessimum.</p>	<p>4. Mennyeieket gondoljon,
Örök életre vihessen,
Távoztathasson minden gonoszt,
Megtisztulván minden bűnből.¹</p>

20.

Iam ter, quaternis.

(Ambr.)

<p>1. Iam ter, quaternis trahitur
Horis dies ad vesperum.
Occasu sol pronunciat
Noctis venire tempora.</p>	<p>1. [Mostan az idők eljöttek,
Mikoron nekünk megjelent
Az igazságnak ő napja,
Istennek jó akaratja.]</p>
<p>2. Nos ergo signo Domini
Tutemur claustra pectoris,
Ne serpens ille callidus
Intrandi tentet aditum.</p>	<p>2. Mi mostan hitnek jegyével
Szívünket megerősítsük,
Hogy az ördög meg ne csaljon
Az ő nagy álnokságával.</p>
<p>3. Sed armis pudicitiae
Mens fulta vigil libere,
Sobrietate comite
Hostem repellat improbum.</p>	<p>3. De tisztaságnak fegyvere
Mindenkor mivelünk legyen
És az józanság elűzze
Az ellenséget mitőlünk.</p>
<p>4. Sed nec ciborum crapula
Tandem distentet corpora,
Ne vi per somnum animas
Ludificatas polluat.</p>	<p>4. És az tobzódás testünket
Nekünk most meg ne terhelje,
Hogy az éjjeli ellenség
Minket most meg ne csalhasson²</p>

¹ Bath. 152—153. l.² Bath. 154—155. l.

21.

Mittit ad virginem non quemvis angelum.

(Abélard karácsonyi prózája.)

1. Mittit ad virginem
Non quemvis angelum,
Sed fortitudinem
Suum, Archangelum
Amator hominis.	1. Bocsátá az szűzhöz
nem minden angyalát,
de erősségét,
Gábrriel angyalát,
embernek szeretője.
2. Fortem expediat
Pro nobis nuncium,
Naturae faciat
Ut praejudicium
In partu virginis.	2. Küldé mi érettünk
ő erős angyalát,
természetet győző
mi bizonyságunkra
szűztől születettvén.
3. Naturam superet
Natus rex gloriae,
Regnet et imperet,
Et zyma scoriae
Tollat de medio.	3. Természetet meggyőző
dicsőségnek királya
bírjon és országoljon
és bűnünk szeplőjét
vegye ki közülünk.
4. Superbientium
Terat fastigia,
Colla sublimium
Calcet vi propria
Potens in proelio.	4. Kevélyeknek és eltörje
igyeközeteket,
ördögöknek nyakokat
nyomja hatalmával
az hatalmas király.
5. Foras ejiciat
Mundanum principem,
Secumque faciat
Matrem participem
Patris imperii.	5. Világ ellenségét
elküldje mirólunk
és vele országoltasson
minket az ő szent
atyjának országában.
6. Exi qui mitteris
Haec dona dicere,
Revela veteris
Velamen literae
Virtute nuncii.	6. Menj el te, ki küldettél
nagy öröm mondani,
jelents meg az régi
írásnak mondását,
követségnek jószágát.
7. Accede, nuncia,
Dic Ave cominus,
Dic: Plena gratia,
Dic: Tecum dominus,
Et dic: Ne timeas,	7. Menj el, te jó követ
idvezljed az szüzet:
Kegyelemmel teljes,
Úr vagyon teveled,
és mondjad (Máriának), hogy
[ne féljen.

8. Virgo, suscipias
Dei depositum,
In quo perfacias
Casta propositum,
Et votum teneas.	8. Szent szűz, te fogadjad
Uristennek fiát,
kiben megtarthatod
az szüzességnek jószágát
és minden fogadást.
9. Audit et suscipit
Puella nuncium,
Credit et concipit,
Et parit filium,
Sed admirabilem,	9. Hallá és fogadá
Gábiel mondását,
hive és fogada
és szűle magzatot,
de nagy csudálatost,
10. Consiliarium
Humani generis,
Deum et hominem
Et patrem posteris,
In pace stabilem.	10. emberi nemzetnek
szentséges tanácsát,
Istent és embert,
és atyját embereknek,
állandó békeséget,
11. Cuius stabilitas
Nos reddat stabiles,
Ne nos labilitas
Humana labiles
Secum praecipitet,	11. kinek erőssége
minket úgy erősítsen,
hogy ez világ háborúja
és testünk eseti
minket ne sérthessen,
12. Sed pater veniae,
Concessa venia,
Per matrem gratiae
Obtenta gratia
In nobis habitet.	12. de az kegyes Szentlélek
bűnünket megbocsássa,
hallásnak általa
ajándékozzon meg
és bennünk lakozzék.
13. Qui nobis tribuat
Peccati veniam,
Reatus delet,
Donet et patriam
In arce syderum.	13. Ki nekünk engedje
bűnünknek bocsánatját,
kit mi most tisztelünk,
adjon lakodalmat
mennyeknek országában. ¹

¹ Bath. 347—52. Révész Imre szerint még a XIX. sz. elején is kedvelt prot. ének volt:

Küldé az Ur Isten
Hívséges szolgáját,
Szűzhöz Názáretben,
Gábiel angyalát
Hozzánk jókedvében . . .

Mondd ezt: oh szent, kegyes!
Idvezlésem vegyed,
Ajándékkal teljes,
Ur vagyon teveled,
Félelmed ne légyen . . .

Dévay B. Mátyás Életr. Pest, 1863. 112—3. l. A Bath. szövegét v. ö. Bartalus, A magy. egyh. szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. Pest, 1870. 66. l.

22.

Victimae paschali.

(Wipo husvétii prózája.)

1. Victimae paschali
laudes immolent Christiani.	1. Mi keresztyének áldozunk dicsé-
rusvétii bárányak. [tekkel
2. Agnus redemit oves,
Christus innocens patri recon-
[ciliavit peccatores.	2. Bárány juhait megváltván,
Krisztus ártatlan lévén bűnösöket
[atyjának megengesztelé.
3. Mors et vita duello
confluxere mirando,
dux vitae mortuus
regnat vivus.	3. Halál és az élet
csudaképen megütköztenek.
életnek fejedelme meghala,
de feltámadá,
mennyben immár uralkodik,
őriz, szabadít és minket idvezít.
4. Dic nobis Maria,
quid vidisti in via?
— Sepulchrum Christi viventis
et gloriam vidi resurgentis,
angelicos testes,
sudarium et vestes.	4. Mondd meg nekünk Mária,
mit láttál az úton?
— Élő Krisztusnak koporsóját
és feltámadottnak dicsőségét láttam,
bizonyosságul angyalokat
és az ő ruháit.
5. Surrexit Christus spes mea,
praecedet suos in Galilaea.	5. Feltámadt Krisztus, én reménységem,
ki híveinek előtte megyen Galileában.
6. Credendum est magis
soli Mariae veraci,
quam Judaeorum
turbae fallaci.	6. Higyünk inkább az egy
igaz Máriának,
hogynem mint zsidóknak
hamisságának.
7. Scimus Christum surrexisse
a mortuis vere,
tu nobis, victor rex,
miserere.	7. Tudjuk Krisztust igazán
halottaiból feltámadtat lenni.
Te győző király
irgalmazz nekünk. ¹

23.

Rex omnipotens (Prosa Ascensionis).²

24.

*Sancti Spiritus assit nobis (Prosa Pentecost).³*¹ Bath. 356—8.² L. Clichtoveus, Elucidatorium Eccl. p. III. fol. 173—4. Bath. 362—6.³ Clicht., u. o. fol. 175. Bath. 367—71.

VI.

PARAFRÁZISOK.

Hymni de creatione ad singulos dies hebdomadarum.¹

1.

Lucis creator optime.

(Gregorius Magn.)

<p>1. Lucis creator optime,
Lucem dierum proferens,
Primordiis lucis novae
Mundi parans originem.</p>	<p>1. Felséges Isten, mennynek, földnek ura,
És mindeneknek nagy bölcs alkotója,
<i>Világosságnak csudálatos atyja</i>
<i>És formálója.</i></p>
<p>2. Qui mane iunctum vesperi
Diem vocari praecipis:
Tetrum chaos illabitur,
Audi preces cum fletibus,</p>	<p>2. Hogy megmutatnád té nagy hatalmadat,
Bölcseségedet és nagy jóvoltodat,
Te foghatatlan világosságodat,
Bódogságodat:</p>
<p>3. Ne mens gravata crimine
Vitae sit exul munere
Dum nil perenne cogitat,
Seseque culpae illigat;</p>	<p>3. <i>Az mennynek, földnek ő teremtésében,</i>
Hogy még ez világ volna setéségben,
<i>Világosságot teremtél az égben,</i>
<i>Szép tündöklésben.</i></p>
<p>4. Ne hadd lelkünket bűnnek elbírnia,
Örök élettől itt elszakadnia,
Gonoszság miatt itt elkárhoznia,
Megromlania.</p>	<p>4. <i>Te megválasztád akkoron az napot,</i>
<i>Az setét éjtől az világosságot,</i>
Dologtételre rendeléd az napot,
Az szép csillagot.</p>
	<p>5. Fáradság után elaluvásunkra,
Szerzéd az éjet mi nyugodalmunkra,
És hogy az élet minket meg elhadna
És megnyugotna.</p>
	<p>Akkor változik el testi világunk,
<i>És következik kedves nyugodalmunk.</i>
<i>Jusson eszedbe azért imádságunk,</i>
<i>Fohászkodásunk:</i></p>

¹ Jakab Elek (Dávid Ferencz Emléke. Pest, 1879. 218.) Dávid Ferencznek tulajdonítja ezt a hét, gyakran igazán szép és költői éneket, melyek azonban csupán körülíró átdolgozásai hét régi s a breviáriumokban a vasárnap és ferialeveszernyék kiegészítő részül szereplő himnuszok.

4. Coelorum pulset intimum,
Vitale tollat praemium,
Vitemus omne noxium,
Purgemus omne pessimum. | 7. De gerjeszsz minket a mennyei jókra,
Örök életnek szép kívánságira,
Minden bűnöknek távoztatására,
Utálására. ¹ |
|---|--|

2.

Immense coeli conditor.

(Ambr.)

1. Immense coeli conditor,
Qui, mixta non confunderent,
Aquaе fluenta dividens
Coelum dedisti limitem,	3. Infunde nunc piissime
Donum perennis gratiae,
Fraudis novae ne casibus
Nos error atterat vetus.
2. Firmans locum coelestibus,
Simulque terrae rivulis,
Ut unda flammis temperet,
Terrae solum ne dissipent;	4. Lucem fides inveniat,
Sic luminis iubar ferat.
Haec vana cuncta terreat,
Hanc falsa nulla comprimant.

1. Mennynek és földnek nemes teremője,
Minden dolognak bölcsen rendelője,
Az ég az földvei hogy együtt ne lenne,
De külön lenne:
2. Te elválasztád másod napon őket,
Az ég, az föld közt szerzél messzeséget,
Az fellegeknek tágas ürességet,
Az híg egeket.
3. Hogy az nagy vizek mind az egész földet,
El ne borúlnák az szép szigeteket,
Csudálatosan felfüggeszted őket,
Az bőv esőket.
4. Ne essünk ismét új veszedelemben,
Az ördög miatt nagy keserűségben,
Mikor vétkezünk, ne hagyj az bűnökben,
Ördög kezében.
5. Adj igaz hitet ez világon nekünk,
Mely minden jóval tündökljék mi bennünk,
Minden hívságot utáltass meg velünk,
Lakozzál bennünk.²

¹ Bath. 103—4.² Bath. 105—6.

3.

Telluris ingens conditor.

(Ambr.)

1. Telluris ingens conditor,
Mundi solum qui eruens,
Pulsis aquae molestiis
Terram dedisti immobilem,	3. Mentis perustae vulnera
Munda virore gratiae,
Ut facta fletu diluat,
Motusque pravos atterat.
2. Ut germen aptum proferens,
Fulvis decora floribus
Foecunda fructu sisteret,
Pastumque gratum redderet ;	4. Iussis tuis obtemperet,
Nullis malis approximet,
Bonis repleti gaudeat,
Et mortis actum nesciat.

-
1. Ez széles földnek nagy bölcs teremője
És tengereknek csuda intézője,
Hogy az víz és föld mind csak egy ne lenne,
De külön lenne,
 2. Te harmad napon, hogy teremtesz vala,
Mikor az vízzel az föld együtt volna,
Mind az vizeknek parancsoltál vala,
És így szóltál vala :
 3. Váljanak magoknak az vizek az földtől,
És legyen külön az föld az vizektől,
Emberek, vadak bírják lakó helyül
És örökségül.
 4. Hogy bővelkedjék mindenféle fákkal,
Sok különb-különb nagy szép virágokkal,
És gyümölcsözzék éltető sok jókkal,
Drága magokkal.
 5. Akkoron lőnek az széles tengerek,
Az egész földön nagy szép folyó vizek,
Csorgó patakok és kedves kútfejek,
Az kik éltetnek.
 6. Gyógyíts meg, uram, lelki sebeinket,
Tekénts meg az mi fertelmességünket,
Adjad siratnunk hitelenségünket,
Sok bűneinket.

7. Bírja szent lelked az mi szíveinket,
Semmi gonoszra ne bocsásson minket,
 De minden jóban építsen bennünket,
 Erőtleneket.

4.

Coeli deus sanctissime.

(Ambr.)

1. Coeli deus sanctissime,
Qui lucidum centrum poli
Candore pingis igneo,
Augens decoro lumine;	3. Ut noctibus vel lumini
Diremptionis terminum,
Primordiis et mensium
Signum daret notissimum:
2. Quarto die qui flammeam
Solis rotam constituens
Lunae ministras ordini
Vagos recursus syderum,	4. Illumina cor hominum,
Absterge sordes mentium,
Resolve culpae vinculum,
Everte moles criminum.

1. O magas mennynek szentséges istene,
 Széles egeknek megerősítője,
 Negyedik napon bölcsen építője
 És rendelője,
2. Ki fejünk felett mint egy felvont sátort
 Megékesítéd az nagy magasságot,
 Akkor csinálád te az fényes napot
 És az szép holdot,
3. Hogy ez világnak az nap ő fényével,
 Nappal szolgálna elkerülésével,
 Az holdvilág is azonképpen éjjel
 Szolgálna szerrel.
4. Kik ezenképpen az ő folyásokkal
 Jegyek lennének ő elforgásokkal,
 Esztendő, holnap és hétszám tartással
 Lennének bizonynyal.
5. Ezekkel szerzéd az szép csillagokat,
 Mint egy hatalmas, nagy országos hadat,
 Hogy megmutatnád te nagy hatalmadat,
 Birodalmadat.

6. Világosíts meg az embereket is,
Vedd el homályát az mi szívünknek is,
Oldd meg az bűnnek kemény kötelit is,
Te bírij minket is.¹

5.

Magnae deus potentiae.

(Ambr.)

1. Magnae deus potentiae,
Qui ex aquis ortum genus
Partim remittis gurgiti,
Partim levas in aëra;	3. Largire cunctis servulis,
Quos mundat unda sangvinis,
Nescire lapsus criminum,
Nec ferre mortis taedium,
2. Dimersa lymphis imprimens,
Subvecta coelis irrigans,
Ut stirpe una prodita
Diversa rapiant loca:	4. Ut culpa nullum deprimat,
Nullum levet iactantia,
Elisa mens ne concidat,
Elata mens ne corruiat.

1. Ó nagyhatalmú felséges Uristen,
Ki csudálatos úr vagy az vizeken,
Onnan teremtéd, kik járnak az egen,
Az vízfeneken.
2. Ötödik napon adál madarakat,
Szép kívánatos szárnyas állatokat,
Ő velek együtt az vízben valókat,
Az sok halakat.
3. Valjon s nem elég csuda-e ez nekünk,
Azon egy vízből mit adtál mi nekünk,
Kiknek némelyik egen jár felettünk,
Messze mitőlünk,
4. Némelyik pedig vizeknek fenekén,
Széles tengernek ő nagy sok ösvényin,
Vagy ösvényeknek mélységes nagy völgyin
Szabadon élén.
5. Adjad minekünk, bűnös fiaidnak,
Te szent fiadban megigazultaknak,
Vethessünk véget minden gonoszságnak
És álnokságnak.

¹ Bath. 108—9.

6. Ne bírjon minket az lelki nagy vakság,
Az bálványozó szertelen kábaság,
És az pogányi sok utálatosság
És az hamisság.¹

6.

Plasmator hominis deus.

(Ambr.)

<p>1. Plasmator hominis, deus,
Qui cuncta solus ordinans
Humum iubes producere
Reptantis et ferae genus</p>	<p>1. Emberi nemnek teremtő Istene,
Minden dolgoknak szépen rendelője,
Valamit éltet az egész föld színe,
Te vagy szerzője.</p>
	<p>2. Hatod nap adád az fenevadakat,
Akkor teremtéd földből az barmokat
És csúszó-mászó földi állatokat,
És az Ádámot.</p>
<p>2. Qui magna rerum corpora
Dictu iubentis vivida,
Ut serviant per ordinem,
Subdens dedisti homini:</p>	<p>3. Te így rendeléd azoknak dolgokat,
Az ember bírná az földön azokat,
Minden nagy testő erős állatokat,
Mintegy rabokat.</p>
<p>3. Repelle a servis tuis,
Quicquid per immunditiam
Aut moribus se suggerit,
Aut actibus se interserit.</p>	<p>4. Őrizz, Uristen, nagy oktalanságtul,
Minket szertelen gonosz kívánságtul,
Testi rabságtul, minden búbánattul,
És nagy romlástul.</p>
	<p>5. Bírjad lelkeddel az mi erkölcsünket
És vezéreijed cselekedetünket,
Krisztus vérével mosd el bűneinket,
Sok vétkeinket.</p>
<p>4. Da gaudiorum praemia,
Da gratiarum munera,
Dissolve litis vincula,
Astringe pacis foedera.</p>	<p>6. Az magas mennyből adj örömet nekünk,
Szent malasztodat közöljed mi velünk,
Minden gyűlölség távol legyen tőlünk,
Lakozzál bennünk.²</p>

¹ Batth. 110—11.² Batth. 111—112.

7.

*Deus creator omnium.*¹

(Ambr.)

<p>1. Deus creator omnium,
Polique rector vestiens
Diem decoro lumine,
Noctem soporis gratia,</p>	<p>1. Felséges Isten, mennynek, földnek ura,
Ki mindeneknek vagy teremtő atyja,
Az magas égnek szépen alkotója
És vagy bírója.</p>
<p>2. Artus solutos ut quies
Reddat laboris usui,
Mentesque fessas allevet,
Luctusque solvat anxios:</p>	<p>2. Az mi kedvünkért az szép fényes nappal
Te megruháztad az egeket nappal
És az éjszakát az világos holdval
Mint egy lámpással,</p>
<p>3. Grates peracto iam die,
Et noctis exortu preces
Votis (reos ut adiuvés)
Hymnum canentessolvimus.</p>	<p>3. Hogy megnyugoszszon az mi munká-
Törődésinktől és fáradságinktól, [inktól,
Néha peniglen mi nagy bánatinktól,
És siralminktól.</p>
<p>4. Te cordis ima concinans,
Te vox canora concrepet,
Te diligit castus amor,
Te mens adoret sobria,</p>	<p>4. Nagy hálát adunk, kegyes Atyánk, neked,
Hogy te ez napon nekünk ezt engedted,
Nagy szép békével élénk te előtted,
Dicsőség neked.</p>
<p>5. Ut cum profunda clauserit
Diem caligo noctium,
Fides tenebras nesciat,
Et nox fidei luceat.</p>	<p>5. Immár az napnak az ő kezdetiben
Neked könyörgünk, Atyánk, igaz hitben,
Segíts meg minket mi könyörgésünkben,
Áldj meg lelkünkben.</p>
<p>6. Te cordis ima concinans,
Te vox canora concrepet,
Te diligit castus amor,
Te mens adoret sobria,</p>	<p>6. Hogy tiszta szívből áldhassunk tégedet,
Szép énekszóval dicsérjük nevedet,
Józan elmével imádhassunk téged
Mint Istenünket.</p>
<p>7. Ut cum profunda clauserit
Diem caligo noctium,
Fides tenebras nesciat,
Et nox fidei luceat.</p>	<p>7. Az setét éjnek reánk jövésében
Adjad, hogy lelkünk ne legyen setétben,
Se pedig hitünk tökéletlenségben
És tévelygésben.</p>

¹ A »Deus creator«-nak már volt szó egyik fordításáról. A Batthyány-codexben elég gyakran fordul elő hasonló jelenség, részben, valószínűleg, mivel a fordítások el voltak terjedve, részben, mivel a gyűjtemények szerkesztői magok sem igen lehettek tisztában egyes énekek forrásával. Világos bizonyítéka ennek a codex 73. lapján kezdődő ének: »Idvöz légy Krisztus, ez világnak ura«, mely fölé címnek »Vita sanctorum« van írva, holott nem ez, hanem a következő, a 76-ik lapon induló hymnus a »Vita SS.« fordítása.

6. Dormire mentem ne sinas,
Dormire culpa noverit,
Castos fides refrigerans
Somni vaporem temperet.
6. Hogy az mi testi szemeink elhunynak,
Lelki szemeink reád vigyázzonak,
Az mi bűneink mind elaludjonak
És meghaljonak.
7. Exuta sensu lubrico
Te cordis alta somnient,
Ne hostis invidi dolo
Pavor quietos suscitet.
7. Tarts tisztán, Uram, testünket, lelkünket,
Őrizz meg büntől álmodunkban is minket,
Az álnok ördög ne bírjon el minket,
Erőtleneket.
8. Christum rogemus et pa-
[trem,
Christi, patrisque spiritum,
Unum potens per omnia
Fove precantes trinitas.
8. Adj békeséges nyugodalmat nekünk
És tennen magad vigyázz, uram, értünk,
Hogy szép békével legyen felkelésünk,
Teljes életünk
9. Tégedet kérünk, Istennek szent fia,
Neked könyörgünk, mi Urunknak Atyja,
Hogy az mit kérünk, szent lelked
megadja
S megkonfirmálja.
10. Add meg ezeket nekünk kegyes
Atyánk!
Te szent fiadért, ki minékünk Urunk,
És szent lelkeddel légy kegyelmes
hozzánk,
Tekénts mireánk.

VII.

Semmi kétség benne, a protestáns író nem mindig vehette át egyszerűen, változtatás nélkül az egyház hymnusait: sok volt köztük, mely ha egészében nem is, de egyes részeiben ellenkezett a protestantizmus hitelveivel. Valóban, apróbb változtatások már a hívebb fordításokban is történtek; viszont akárhány éneket csak tetemesebb módosításokkal lehetett az új kultuszhoz alkalmazni. Vannak tehát változtatások, melyeket a szükség parancsol; de vannak olyanok is, melyeket, úgy látszik, egyéni inspirációból vagy egyéb okokból lehet magyarázni.

Érdekes, hogy a Batth.-codexben alig találunk szükségparancsolta változtatást, inkább csak olyakat, melyek az író ízlésének, tendenciájának esnek rovására. Ott van mindjárt az első ilyenmű darab, a »Mennyből az ige lejöve,« mint mondva volt, Ambrosius adventi énekének, a »Verbum supernum prodiens«-nek fordítása.¹

¹ Batth. 7—8. 1.

Az eredeti a legtömörebb kis alkotás, doxologia nélkül mindössze négy rövid vers-szakra rúgó fohászkodás, mely Krisztushoz van intézve. A könyörgés azonban finom tapintattal két részre van osztva, melyeknek mindegyike két-két vers-szaktól áll és művészi kapcsolatba fűződik az által, hogy a második rész az elsőnek fokozása. Ime az első rész: Krisztus, ki eljössz a világ oltalmára (1. vsz.), ments meg bennünket a bűntől (2. vsz.). Aztán a második: És ha majd eljössz az ítéletre (3. vsz.), add nekünk az üdvösséget (4. vsz.). Ezt az egyszerű gondolatot fejezi ki az egész, de annyi összhangzattal, az egyszerű, de zengzetes nyelv és ritmus annyi bájjával, a mennyivel csak lehetséges.

Am a magyar fordítónak nem kell ez a compositio, mely oly jellemzően emlékeztet a liturgia imádságainak körmondatos szerkezetére és oly kevésbé egyezik a magyar népdalok szerkezetével. Hasonló esetekben, ha csak teheti, máskor is alakítani szokott az eredetin a gondolatok függő viszonyának lazításával vagy épp eltörlésével; most is pusztá, magában álló elbeszélést alkot az egész első vers-szaktól:

Mennyből az Ige lejöve,
Régen Atyjátul kijöve,
Születék idvességünkre
És fogságinkból kimente,

és mindezt elmondva, hirtelen fordulattal egyenesen az Igéhez fordul:

Te vagy Atyának ígéje,
Kit Ádámnak megígére,
Dávid Ábrahámnak jelente (!),
Végre minekünk elküldé.

Ez a négy sor nincs meg az eredetiben, de jól illik helyére, valamint a következő négy sor is, melyben a kérés jut kifejezésre:

Bocsásd meg azért bűnünket,
Világosítsd meg szívünket,
Erősítsd bennünk hitedet,
Mutasd Atyádnak kegyelmét.

A végső sorokban esett változás eléggé érthető. Ambrosius itt dogmát fejezett ki, írván: *Illumina nunc pectora, tuoque, amore concrema, audito ut praeconio sint pulsa tandem lubrica etc.*, azt a dogmát, hogy az ember a jót csak Isten malasztja segítségével ismerheti meg, és a szív csak az ő kegyelmétől segítve indulhat a jóra, hogy aztán audito praeconio, hallván az ígét, elkerülje a bűnt, jót cselekedjék s ezáltal üdvösségre legyen méltóvá. A protestáns író ezzel szemben csak bocsánatot, megvilágo-

sítást, erős hitet kérhet, mint az Atyának kegyelmét, üdvössége eszközét. Eddig tehát minden rendén van, ha a rákövetkező négy sor az egész költeményt el nem rontaná.

Jelentsd meg nekünk ígédet,
Kiből hiessünk tégedet,
És légy minékünk épület,
Út, igazság, örök élet.

Látni való, a második sor tiszta szószaporítás, az első pedig visszatereli az értelmet az első stropha 2-ik soráig, mi által az ének fölfelé szárnyalása is megszakad; míg az utolsó sor »örök élet«-e után ismét a következő vers-szak hatása enyészik el:

Hogy mikor eljössz itélni,
Légy kegyelmes fiaidhoz,
És vigy minket szent atyádhoz,
Életeddel ajándékozz.

Az ember joggal kérdezheti ennek a széptanilag nem mindig szerencsés beszédességnek okát, s a tények, mint látszik, egészen kielégítő magyarázatot nyújtanak. Mi az Ambrosiusus hymnusa? Pompás fohászokodás, melyben minden az érzésből fakad, vagy az érzésbe van olvasztva. És épp ez az, a mivel a reformátor nem bír megelégedni. Neki nem elég, hogy az Isten fia előtte áll: a nép számára meg kell magyaráznia, hogy ime, nézzétek, ez az Ige ugyanaz, a kiről a biblia beszél itt meg itt, ebből meg ebből az alkalomból. Az ő célja az énekben nem csupán az, hogy érzése szárnyán az Úrhoz emelkedjék; hanem az is, hogy tanítson, magyarázzon. A költészetnek művészi oldalairól alig van sejtelve; azt azonban Lutherrel érzi, hogy a nép könnyebben eltanulja az ének szavait és jobban megtartja fejében minden száraz oktatásnál. Innen van, hogy mint fordító. rendszerint megragadja a tanításra, a magyarázatra kínálkozó alkalmat.

A »Conditor alme syderum« kezdetű hymnusnak szintén van egy toldozott változata.¹ Az eredeti itt is a Krisztushoz intézett könyörgés. Mintha mondaná: Mindeneknek megváltója, hallgass meg bennünket! (1. vsz.) A ki könyörülvén a világon, meggyógyítottad a bűnösöket (2. vsz.), e világra születvén (3. vsz.); a ki előtt minden meghajol a földön, égen (4—5. vsz.): kérünk, oltalmazz meg az ördög hatalmától.« Ismerve az eredetit, előre meg lehet mondani, hol esik, ha esik, a fordításban változtatás. Az első két vers-szakban² nincs semmi felőtli: legfőlebb a »redemptor omnium« módosul »redemptor fidelium«-má. A 3-ik vsz. végén azonban

¹ Batth. 11—13. l. »Mindeneknek teremtője«.

² V. ö. fönt 2. sz. a.

okvetlen megáll az egyszerű ész. A theologusnak elég, ha azt mondják: »Urunk, Krisztus, a ki megszántad a veszendő világot és megszabadítottad, megorvosolván a bűnösöket, mikor az idők alkonyán kiléptél szűz anyád méhéből«; de a váltságnak ez a körülhatárolása bizonyára tág és a tudatlan sokaságnak valóban szüksége van rá, hogy amaz orvoslásnak módját tüzetesebben, pontosabban értse. Figyelmes, szemes lelkipásztor sohasem síklik át efféléken: a fordító is kész a magyarázattal, mely a maga öt betoldott vers-szakával éppen annyira rúg, mint az eredetiben az egész költemény.

Bűnösökért te meghalál,
Minket véreddel megváltál,
Pokoltul megszabadítál,
Atyád kedvében juttattál.
Nincs náladnál több zálogunk,
Mennysországban több gyámolunk,
Kívüled több bizodalunk,
Atyád előtt prókátorunk. Stb.

E megszerzés után egyszerűen elmarad az eredetinek 4-ik vers-szaka; de viszont az 5-ik újra magyarázatot nyer, az eredeti értelmétől eltérő, sajátos protestáns jelleműt. A középkori költő azt kéri, hogy a megváltó oltalmazza itt a földön a csalárd ellenség fegyverétől:

Te deprecamur, agie,
Venture iudex seculi,
Conserua nos in tempore
Hostis a telo perfidi; —

a protestáns fordító:

Azért neked esedezünk,
Buzgó szívből most könyörgünk,
Életünkben hogy légy velünk
Ez világ ellen oltalmunk.

Amaz minden bizonynyal az incselkedő, kísértő sátánt akarja mondani; emez viszont önkényesen a »világ«-ot teszi a »hostis perfidi telum« helyébe, a mit aztán mint egyszerű embernek homályos fogalmat egy kis csavarással a hit elleneire lehet magyarázni. Azért folytatja, hogy:

Te igédnek ellenségit,
Te hitednek ellenzőit
Törd meg, hogy az te híveid
Népnek mondhassák vétkeiket.

A Claudianus Mamertus híres Pange lingvájából¹ fordított »Jer hirdessük mi urunknak« kezdetű hosszú énekben² ismét fölbukkanik ez a magyarázó hajlandóság. A deák szerző a fölfeszített Krisztus szenvedését írva le, azzal végezte:

Mite corpus perforatur,	Gyöngé testét az láncsával
Sangvis, unda profluit:	És vas szeggel liggatják,
Terra, pontus, astra, mundus	Ő szent vére kifolyamék,
Quo lavantur flumine:	Vele bűnünk elmosaték.

A dolog egészen világos; de a codex még hat sor magyarázatot csatol hozzá:

Ezt érdemlék mi bűneink,
Krisztust igen megkínzák,
Mert az Isten mi bűnünkért
Adá Krisztust halálra,
Hogy ő minket megváltana
És megszabadítana.

Mennyire más az eredeti! Egy pillanatra sem ejti le a hangulatot; száraz magyarázat, okoskodás helyett úgyszólván folyton magasabbra szárnyal. A költő egyenesen a keresztet szólítja meg:

Crux fidelis, inter omnes	Ó keresztfa, minden fánál
Arbor una nobilis!	Te lól drágalátosb fa!
Nulla silva talem profert	Mert nem teremt semmi erdő
Fronde, flore, germine:	Hozzád hasonlatosat
Dulce lignum, dulces clavos,	Sem zöld ággal, sem virággal,
Dulce pondus sustinet:	Sem édességes gyümölcscsel.

Azért is:

Flecte ramos arbor alta!
Tensa laxa viscera!
Et rigor tempescat ille,
Quem dedit nativitas,
Ut superni membra regis
Miti tendas stipite. Etc.

A codexnek azonban nem kell ez az érzelmesség. Nem érzésre, hanem magyarázatra van szüksége: mi az a keresztfának zöld ága, virága, gyümölcse. Elhagyja tehát az egész vers-szakot, sőt a következőt is, hogy a sajátjából iktassa helyébe:

¹ Régebben Venantius Fortunatusnak tulajdonították.

² Batth. 61—65. l.

Neked zöld ágad lőn az Krisztus,
 És szent vére virágod;
 Édességes gyümölcsöd lőn
 Krisztusnak szent halála,
 Ő érdeme, igazsága,
 Bűnös népnek szent váltsága.

Bűnös ember! ha ezt hiszed,
 Hogy teérted született
 És teérted megöletett,
 Áldozott és fizetett:
 Te az büntől és haláltul
 Hát immár megszabadultál.

Szakasztott ez az eljárás ismétlődik a következő, »Örvendez-
 zünk keresztyének« kezdetű énekben,¹ mely Venantius Fortunatus
 »Vexilla regis prodeunt« kezdetű ismert hymnusából van készítve.
 A fordító itt is lenyes az eredetiből egy darabot, azt a részt,
 melyben a költő érzése jut kifejezésre:

Arbor decora et fulgida,
 Ornata regis purpura,
 Electa digno stipite
 Tam sancta membra tangere.

Beata, cuius brachiis
 Secli pependit pretium . . .
 O crux ave, spes unica,
 Hoc passionis tempore
 Adauge piis iustitiam,
 Reisque dona veniam!

Nem lehetetlen, hogy az utolsó sorokban valami bálványozás-
 félet is látott, bár az egész csupán költői kifejezése annak a gon-
 dolatnak, hogy az üdvösség a keresztről származik; de a mi fő:
 nem igen hámozhatott ki belőle oktató elemeket és nem talált
 alkalmat oly magyarázatokra, melyeket a megfelelő rész kapcsán
 el nem mondott. Mert ez a rész is át meg át van szöve magya-
 rázgatással. Az eredeti lelkes diadalkiáltás:

Vexilla regis prodeunt,
 Fulget crucis mysterium,
 Quo carne carnis conditor
 Suspensus est patibulo,
 Quo vulneratus insuper
 Mucrone diro lanceae,

¹ Bathh. 65—67. l.

Ut nos lavaret crimine,
 Manavit unda et sanguine.
 Impleta sunt, quae concinít
 David fideli carmine,
 Dicens, in nationibus
 Regnavit a ligno deus!

Mintha mondaná: »Örvendezzünk! Győzelemben ragyog a kereszt, melyen Megváltónk vérét ontotta! Betelt Dávid mondása: az Úr a keresztről uralkodik. Örvendezzünk!« — De a codex mindjárt az első soroknál megakad:

Örvendezzünk keresztyének!
 Mert országol mi királyunk,
 Fénylik immár az mi zászlónk,
 Kin haláltól megváltattunk.

Az eredeti fölteszi olvasóiról és hallgatóiról, hogy értik az az egész hittitkot, s épp ezért csupán rövid czélzást tesz rá (»Ut nos lavaret crimine«), hogy érzésöket fokozza; a fordító ellenben magyarázni kezd:

Mert az Krisztus keresztfára
 Értünk mene nagy halálra,
 Hogy bűnünknek lenne ára,
 És felvévé szent vállára —

s úgy fog a szenvedésnek részletezéséhez, a Dávid profécziája említéséhez, a mely ismét elég homályos arra, hogy magyarázása ne mellőztessék:

Ezt Szent Dávid lám megírta,
 Hogy Krisztus fán országolna,
 Rajta hogy megrontanája,
 Ördöggel az bajt megvíná,
 Az ördögöt meggyőznéje,
 Az poklot és megtörnéje,
 Embereket megmentene,
 Mennyországba bevinnéje.

Tehát:

Jézus Krisztus az mi fejünk,
 Váltásunk és mi mentségünk,
 Egyetlen egy közbenjárónk,
 Szószólónk és üdvözítőnk.

Most már érthető, hogy nem is tér vissza többé a kereszthez, hanem Jézushoz könyörög bűnbocsánatért s üdvösségért.

DR. HORVÁTH CYRILL.